MINULESCIAN'S VISION OF THE FANTASTIC
VIZIUNEA MINULESCIANĂ DESPRE FANTASTIC

Raluca NICOARĂ (BLEDEA)
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center Baia Mare
Coordonator doctorat: Prof.univ.dr. Gheorghe Glodeanu

Abstract: Poet, prose writer, playwright and publicist Minulescu had an intense literary activity both in the country and abroad. He is also attracted by the remaining spirituality, by the fantastic and the supernatural of the modern events that he integrates in the future literary creations. Parallel universes trigger a new minulescian fantasy vision, built on key elements put in antithesis: real-unreal, logical-illogical and sacred-profane.
Minulescian fantasy prose reflects the aspiration for a better life, the way of thinking and feeling, the desire to overcome the limits imposed by specific human nature, to subdue the forces of nature and to see the triumph of truth. Fantastic prose delights the reader with its rich imagery and stylistic diversity and not with the originality of its epic vision.

Keywords: fantastic, supernatural, prose writer, spirituality, literary.

Poet, prozator, dramaturg şi publicist Minulescu a avut o intensă activitate literară atât în ţară cât şi în străinătate. Este atras deopotrivă de spiritualiteatea rămânească, de fantasticul şi supranaturalul întâmplărilor moderne pe care le integrează în viitoarele creaţii literare. Universuri paralele declanşează o nouă viziune fantastică minulesciană, clădită din elemente cheie puse în antiteză: real-ireal, logic-ilogic şi sacru-profan.

Proza fantastică minulesciană reflectă aspiraţia către o viaţă mai bună, felul de a gândi şi de a simţi, dorinţa de a învinge limitele impuse de natura specific umană, de a supune forţele naturii şi de a vedea triumful adevărului. „Povestirile fantastice ale lui Ion Minulescu respiră mai puţin aerul decadent-simbolist, fantezia grotească a scriitorului şi spiritul lui de „blague", spulberând atmosfera de mister sau de teroare ori pe aceea de rafinată şi morbidă artificialitate, care domină în literatura simbolistă. Un punct de plecare posibil îl vor fi constituit, pentru Minulescu povestirile fantastice ale lui Apollinaire... "[1]

Proza fantastică încântă cititorul prin bogăţia imagistică şi diversitatea stilistică şi nu prin originalitatea viziunii epice, „la Ion Minulescu, fantasticul, hofmannian în esenţă, este ironic şi ornamentat gotic, după carte. Numai că eul auctorial are un fond profund optimist, încât şi o întâlnire cu necuratul se transformă într-o conversaţie în pur contradictoriu, cu replici de cafenea - şi nu în acel încordat dialog ce duce la încheierea unui contract infernal. Fanfaron şi complexat, necuratul se dovedeşte atât de avid să-şi

[1] Ion Minulescu, *Scrieri*, *I Versuri*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. XLII.

pună în valoare calităţile supranaturale, să facă efect şi să trezească admiraţia şi respectul, încât uită cu desăvârşire că are în faţă doi candidaţi la pierzanie şi încă nu dintre cei mai dificili. Uită sau nici nu-i pasă, ceea ce îl arată mai artist decât imaginea convenţională. La urmă, devine chiar un agent al binelui, protejându-şi în gratuitate interlocutorii. Supranaturalul însuşi devine bonom, ca şi autorul, necuratul urmând să-şi exercite rolul nefast asupra celor proşti, ce-şi merită soarta."[2]

Primul volum care deschide poarta spre noi orizonturi, spre literatura fantastică este publicat în 1930. Volumul „Cetiţi-le noaptea" aduce în prim plan fantasticul ca un element de noutate pentru proza minulesciană, acesta „încearcă să suplinească lipsa darului epic, mereu observabilă în proza lui Minulescu"[3]. Fiecare operă în parte este structurată după o formulă narativă veche, prin transformarea naratorilor în personaje ale întâmplărilor, fiind vorba de tehnica povestirii în ramă. Episoadele distincte ale naraţiunilor sunt organizate prin înlănţuire. Povestitorii se află în acelaşi timp şi spaţiu cu interlocutorii lor. Această tehnică este veche şi a fost folosită şi de alţi autori români şi străini precum: Boccacio (Decameronul), Geoffrey Chaucer (Povestiri din Canterbury), Lucius Apuleius (Măgarul de aur) şi Mihail Sadoveanu (Hanu Ancuţei).

Cartea cuprinde patru povestiri fantastice, narate de povestitori diferiţi. Povestirile sunt construite pe principiul „conversaţiei spontane" asemenea povestirilor lui Sadoveanu din „Hanu Ancuţei" şi prezintă o suită de împrejurări, amintiri şi oameni. Povestitorilor li s-a oferit un aer ceremonial al spovedaniei, având în sânge parcă patima istorisirii ca moş Leonte „solomonarul" sau comisul Ioniţă din povestirile sadoveniene. Naratorii din povestirile minulesciene relatează ceea ce trăiesc, găsindu-şi bucurie în evocarea lor.

Scenariul compoziţional al creaţiilor minulesciene nu se ridică la nivelul marilor prozatori fantastici precum: Ion Luca Caragiale, Mihai Eminescu, Vasile Voiculescu, Mircea Eliade, fiindcă delimitarea dintre Viaţă şi Moarte, dintre Sacru şi Profan, dintre real şi imaginar nu este chiar imposibilă. Prozatorul utilizează alte modalităţi narative pentru a crea diferite universuri şi angrenează în schema fantasticului oameni mediocri.

Titlul conţine un reper temporal semnificativ „noaptea" menit să deschidă porţile spre tărâmul poveştilor şi al imaginaţiei, însă Simona Cioculescu constată că „Titlul culegerii cuprinde o recomandare cu caracter mai degrabă umoristic – recunoaşterea impactului nocturn al categoriei fantasticului ca atare, supunerea la gen – cel puţin formal. Lectorul dornic de fantastic pur, de intrigă dramatică, de mister concentrat, va fi cucerit de o lectură cu cel puţin două niveluri, dintre care primul pretextual şi continuu străpuns."[4]

Volumul confirmă existenţa unui fenomen de sintetizare a componentelor esenţiale ale fantasticului şi al potenţialului expresiv al limbii. Realul se împleteşte cu fabulosul, completându-se cu irealitatea şi miraculosul, elemente ce se găsesc foarte des în basmele populare. Eroii întâmplărilor realizează explorări în lumea misterului pentru ca la final să-şi însuşească roadele cercetării lor. Pentru Minulescu fantasticul devine un

[2] idem, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 6.
[3] idem, *Scrieri, I Versuri*, Editura pentru literatură, București, 19, p. XLI.
[4] idem, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 6.

principiu de creaţie ce stă la baza propriei sale viziuni epice, adaptându-l estetic. Asemenea unui regizor de film scriitorul distribuie diferite caracteristici supranaturale atât obiectelor cât şi personajelor. Eroii povestirilor sunt nevoiţi să se ghideze după alte principii decât cele obişnuite oamenilor din lumea reală şi chiar să încalce limitele de spaţiu şi timp.

Proza fantastică minulesciană se dezvoltă pe asociaţia următoarelor elemente: straniu, imaginaţie, insolit şi ireal. Acestea nu-ţi dau posibilitatea de a-ţi explica logic realitatea care suferă o ruptură de raţiune, timp şi spaţiu, însă creează universuri nelimitate.

Perspectiva narativă este actorială, evenimentele fiind relatate şi descrise din perspectiva personajului narator, subiectiv la persoana întâi. Asemenea povestitorului popular, naratorul se adresează în unele momente direct cititorilor „În orice caz însă, cetitorii rândurilor lor de mai sus sunt liberi să surâdă neîncrezători ca şi autorul lor, în clipa cînd i se spusese că omul cu chipul de maimuţoi şi pălăria de clovn, din faţa cafenelei Rimanokzi, era Necuratul.”[5] pentru ca mai apoi să se implice în naraţiune. Autorul combină viziunea epică cu cea dramatică (decor, scenariu, costume) şi cea lirică (figuri de stil şi imagini artistice), schimbând în funcţie de moment tehnicile narative. Minulescu dirijează naratorii evenimentelor ca pe o orchestră simfonică, schimbându-le atitudinile în funcţie de gradul de implicare în evenimentele povestite. Naraţiunile povestirilor se desfăşoară linear, printr-o înlănţuire gradată a scenelor semnificative. Fiecare scenă antrenează unul sau mai multe personaje care trec prin mai multe întâmplări în acelaşi spaţiu şi timp.

Operele sale fantastice pornesc de la povestirile fantastice populare şi culte, preluând subiecte, teme, personaje, conflicte şi momente. Ceea ce-l deosebeşte de alţi naratori este fantezia şi arta îmbinării acestor elemente care creează o structură nouă, diferită de modelul său.

Timpul ficţiunii este fie scurt (o noapte), fie mai lung (câteva zile) ca în „De vorbă cu necuratul”. Reperele temporale sunt indicate în mod direct printr-un ceas, o dată, sau cuvinte din câmpul lexical al timpului şi indirect prin descrierea anotimpului, fenomenelor meteorologice, a vestimentaţiei, a arhitecturii şi a vârstei personajului: „acum şase ani la Predeal”, „un sfert de oră mai târziu”, câţiva ani de-a rândul”, „seara”, „noaptea”, „miezul nopţii”, „peste câteva săptămâni”, „zilele trecute”, „ploaia primăvăratică”, „aproape 300 de ani”.

„De vorbă cu Necuratul” este prima povestire din acest volum al autorului pe care o dedică lui Oreste, „poet român, cu care atâţia ani de-a rândul am petrecut în preajma vechii frontiere de la Predeal, pe care el nu a avut norocul s-o vadă mutată până aproape de Tisa.”[6] În povestire sunt asociate diferite elemente fantasticice, supranaturale, fabuloase şi miraculoase care trec de limitele realului. Acestea se evidenţiază la toate nivelurile textului: teme, motive, acţiuni şi personaje. Naratorul lasă loc şi altor povestitori, se retrage discret din poveste „Un sfert de oră mai târziu, la aceeaşi masă de

[5] *Ibidem*, p 103.
[6] *Ibidem*, p 63.

pe terasa cafenelei Rimanokzi, unde domnul Damian îmi apăruse pentru prima dată, prietenul meu îmi povestea următoarele.... Ştii că eu şi Oreste, câţiva ani de-a rândul, ne-am petrecut verile la Predeal. El avea nevoie de aer curat, eu de linişte."[7] Aceştia dau frâu liber aventurii şi imaginaţiei, făcând posibilă trecerea din lumea reală spre cea fantastică. Opera „pare a se înscrie în categoria demonologiilor comice, cu toate că prozatorul vizează şi efecte de mister"[8].

La nivelul naraţiunii se evidenţiază inserţia liricului sau a psihologicului care motivează şi reliefează acţiunea: „Câteva clipe în urmă, primele picături de ploaie tamburinară rar pe pălăriile noastre de paie, apoi din ce în ce mai dese, ele se trensformă într-o ploaie repede şi rece, de la care nu mai puteam spera altceva decât cel mult o pneumonie.... În timpul acesta, ploaia se transformase într-o adevărată ruptură de nori. Fulgere dese şi repezi luminau pentru o clipă împrejurimile şi trăsnetele încheiau parcă, după fiecare detunătură, câte un capitol din poema tragică pe care ploaia o citea cu glas tare."[9]

Autorul se afla în Oradea pe terasa cafenelei Rimanokzi şi stătea de vorbă cu un prieten care se schimbă la faţă în momentul în care îi salută un domn care-i privea. Prietenul îi mărturiseşte, după plecarea lui că domnul respectiv era chiar diavolul şi a făcut cunoştinţă cu el la Predeal împreună cu poetul Oreste, în perioada primului război mondial.

Diavolul are o identitate falsă, „domn Damian" ceea ce-l face să fie considerat un om suspect. Birtaşul, domnul Jorj îl descrie ca „Un mare şmecher. Nu ştiu de unde dracu s-a pripăşit omul acesta în Predeal... Dar ce face pe aici, să ştiţi că nu-i tocmai lucru curat. „Face contrabandă?" îl întrebarăm noi. „Tot felul de afaceri... Îl întâlneşti pe unde nu-ţi dai cu gândul şi ce face, ce drege, el singur parcă ar fi stăpân pe aici„."

Domnul Damian, dracul fiindcă nu avea umbră, le arată acestora inutilitatea ei şi încearcă să-i convingă şi pe cei doi să o vândă pe a lor, însă aceştia nu sunt de acord cu el. În timp ce stau de vorbă, apare un preot cu crucea în mână ceea ce-l face să dispără. Acesta le destăinuie că ar fi inventat un aparat nemaiîntâlnit care poate difuza imaginea în altă parte. Apoi îi cheamă pe cei doi să ia ceaiul cu el în vila sa. Locuinţa „era o adevărată minune din O mie şi una de nopţi", cu un interior spectaculos pentru privirile lor, dar care în realitate nu exista.

Opera „De vorbă cu necuratul" surpinde prin asemănarea personajului malefic cu cea a personajului lui I.L. Caragiale din opera „La conac". Amândouă personajele malefice îşi fac apariţia „ca din pământ", sunt de profesie negustori şi au asemănări fizice stranii: au părul roşu, o privire care produce teamă şi ameţeală. Alte asemănari între cele două texte sunt: panorama care surprinde turnul bisericii, personajele care-şi fac cruce instinctiv, negustorii au râs puternic şi dispar şi reapar când vor, acţiunea se petrece la miezul nopţii, pe întuneric. Negustorii pot să încalce legile spaţio-temporale, făcându-se nevăzuţi şi apărând unde doresc ei.

[7] *Ibidem*, p 68.
[8] idem, *Scrieri, I Versuri*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. XLII.
[9] idem, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 71.

„Scriitorul încearcă un amestec între cotidian şi fantastic, oscilând între relatarea unor scene „adevărate", sau a unor dialoguri obişnuite, şi evocările misterioase. Rezultatul e, într-o măsură, hibrid şi, până la urmă, totul ia un aspect de „fapt divers supranatural", debitat într-o manieră jurnalistică de-o agreabilă cursivitate."

BIBLIOGRAFIE

EDIȚIILE OPERELOR INVESTIGATE

Minulescu, Ion, *Cetiți-le noaptea,* Ed. Porto-Franco, Galați, 1991.
Minulescu, Ion, *De vorbă cu mine însu-mi,* Editura Cultura Națională, Bucureşti, 1924.
Minulescu, Ion, *Într-un bazar sentimental,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
Minulescu, Ion, *Nu sunt ce par a fi,* Revista Fundațiilor Regale, VIII, nr. 10, oct. 1941.
Minulescu, Ion, *Proză,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1986.
Minulescu, Ion, *Scrieri, vol. I,* Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1966.
Minulescu, Ion, *Scrieri, vol.II,* Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1966.
Minulescu, Ion, *Versuri,* Ed. 100+1 Gramar, București, 2004.
Minulescu, Ion, *Versuri şi proză,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1986;

REFERINȚE TEORETICE ŞI CRITICE

Bal, Mieke, *Naratologia. Introducere în teoria narațiunii,* Editura Institutul European, 2008.
Boboc, Elena, *Concepte operaționale, Limba şi literatura română,* Editura Porțile Orientului, Iaşi, 2001.
Bomher, Noemi, *Inițieri în teoria literaturii,* Editura Fundației Chemarea, Iaşi, 1994.
Călinescu George, *Principii de estetică*, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968.
Cătănescu, Maria Cvasnîi, *Elemente de retorică românească: poezie, proză, text dramatic,* Editura All Educațional, 2001.
Ciopraga, Const. *Literatura română între 1900 şi 1918,* Editura Junimea, Bucureşti, 1970.
Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului,* Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998.
Eagleton, Terry, *Teoria literară. O introducere,* Editura Polirom, Iaşi, 2008.
Eliade, Mircea, *Istoria credințelor şi ideilor religioase,* Editura Științifică, Bucureşti, 1999.
Eliade, Mircea, *Sacrul şi profanul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1972.
Gavrilă, Camelia; Chirilă, Mariana, *Provocările textului literar*, Editura Spiru Haret, Iaşi, 2000.
Gibson, Clare, *Semne şi simboluri, Ghid ilustrat, semnificații şi origini*, Ed. Aquila, Oradea, 1998.
Glodeanu, Gheorghe, *Orientări în proza fantastică românească*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2014;
Glodeanu, Gheorghe, *Poezie şi poetică*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2010;
Glodeanu, Gheorghe, 1998: *Poetica romanului românesc interbelic. O posibilă tipologie a romanului,* Editura Libra, Bucureşti.